

ÚČETNICTVÍ

PODLE MEZINÁRODNÍCH STANDARDŮ ÚČETNÍHO VÝKAZNICTVÍ **2011**

MD

D

- ***zahrnutý změny od roku 2011***
- *výklad standardů a interpretací*
- *vykazování a oceňování*
- *praktické příklady aplikace*
- *účetní souvztažnosti*

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Edice Účetnictví a daně

prof. Ing. Josef Jílek, CSc., Ing. Jitka Svobodová

Účetnictví podle IFRS 2011 v příkladech

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce
nakladatelství Grada Publishing, a.s.

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7, jako svou 4 283. publikaci

Realizace obálky Jan Dvořák
Jazyková úprava Ing. Jan Sůsa, CSc.
Počet stran 432
První vydání, Praha 2011
Vytiskla Tiskárna PROTISK, s.r.o., České Budějovice

© GRADA Publishing, a.s., 2011

ISBN 978-80-247-3427-9 (tištěná verze)

GRADA Publishing: *tel.: 234 264 401, fax: 234 264 400, www.grada.cz*

ISBN 978-80-247-7458-9 (elektronická verze ve formátu PDF)

© Grada Publishing, a.s. 2012

Obsah

O autorech	9
Úvodní slovo autorů	11
1 Vývoj IFRS	15
1.1 Mezinárodní standardy účetního výkaznictví	15
1.1.1 Rada pro mezinárodní účetní standardy	15
1.1.2 Koncepční rámec a Mezinárodní standardy účetního výkaznictví	19
1.1.3 Standard pro malé a střední jednotky	20
1.1.4 Vykazovací jazyk XBRL	22
1.2 Právní předpisy EU v oblasti účetnictví	22
1.2.1 Vývoj směrnic EU v oblasti účetnictví	23
1.2.2 Vývoj nařízení EU v oblasti účetnictví	26
1.2.3 Výjimka v IAS 39	30
1.2.4 Proces schválení standardu nebo interpretace v EU	43
1.2.5 Dopad zavedení IFRS a obezřetnostní filtry	44
1.3 Obecně přijímané účetní zásady USA	47
1.4 Proces globální konvergence účetních standardů	52
1.5 Účetnictví v České republice	53
1.6 Politický vliv na účetnictví	58
1.6.1 Změny v IFRS z října 2008	58
1.6.2 Změny v US GAAP z dubna 2009	59
1.6.3 Prání politiků	63
1.7 Úloha auditorů a účetní podvody	64
1.7.1 Úloha auditorů	64
1.7.2 Účetní podvody v USA z počátku tohoto století	64
1.7.3 Reakce na účetní podvody	66
2 Shrnutí mezinárodních standardů účetního výkaznictví	73
Koncepční rámec pro účetní výkaznictví	73
IAS 1 Prezentace účetní závěrky	76
IAS 2 Zásoby	84
IAS 7 Výkaz peněžních toků	88
IAS 8 Účetní pravidla, změny v účetních odhadech a chyby	92
IAS 10 Události po rozvahovém dni	95
IAS 11 Smlouvy o zhotovení	97
IAS 12 Daně ze zisku	100
IAS 16 Pozemky, budovy a zařízení	107
IAS 17 Leasingy	111
IAS 18 Výnosy	118
IAS 19 Zaměstnanecké požitky	121
IAS 20 Účtování státních dotací a zveřejňování státní podpory	132
IAS 21 Dopady změn měnových kurzů	135
IAS 23 Výpůjční náklady	138
IAS 24 Zveřejnění spřízněných stran	140
IAS 26 Účtování a vykazování penzijních plánů	144
IAS 27 Konsolidovaná a separátní účetní závěrka	147
IAS 28 Investice do přidružených podniků	150
IAS 29 Vykazování v hyperinflačních ekonomikách	153
IAS 31 Podíly na společném podnikání	155
IAS 32 Finanční nástroje: prezentace	159

IAS 33 Zisk na akcii	168
IAS 34 Mezitímní účetní výkaznictví	171
IAS 36 Znehodnocení aktiv	175
IAS 37 Rezervy, podmíněná aktiva a podmíněné závazky	183
IAS 38 Nehmotná aktiva	186
IAS 39 Finanční nástroje: účtování a ocenění	189
IAS 40 Investiční nemovitost	220
IAS 41 Zemědělství	224
IFRS 1 První přijetí Mezinárodních standardů účetního výkaznictví	226
IFRS 2 Úhrada vázaná na akcie	229
IFRS 3 Podnikové kombinace	234
IFRS 4 Pojistné smlouvy	239
IFRS 5 Dlouhodobá aktiva držená k prodeji a ukončované činnosti	243
IFRS 6 Průzkum a vyhodnocení nerostných zdrojů	246
IFRS 7 Finanční nástroje: zveřejňování	248
IFRS 8 Provozní segmenty	253
IFRS 9 Finanční nástroje	256
3 Shrnutí interpretací	262
SIC interpretace 7 Zavedení eura	262
SIC interpretace 10 Státní podpora – bez specifické vazby k provozním činnostem	263
SIC interpretace 12 Konsolidace – jednotky zvláštního určení	264
SIC interpretace 13 Společně kontrolované jednotky – nepeněžní vklady spoluvlastníků	265
SIC interpretace 15 Operační leasingy – pobídky	266
SIC interpretace 21 Daně ze zisku – zpětná ziskatelnost přeceněných neodepsatelných aktiv	267
SIC interpretace 25 Daně ze zisku – změny v daňovém statutu jednotky nebo jejích akcionářů	268
SIC interpretace 27 Hodnocení podstaty transakcí obsahujících právní formu leasingu	269
SIC interpretace 29 Smlouvy o licencích na služby: zveřejňování	271
SIC interpretace 31 Výnosy – barterové transakce zahrnující reklamní služby	272
SIC interpretace 32 Nehmotná aktiva – náklady na webové stránky	273
IFRIC interpretace 1 Změny v existujících ukončeních provozu, uvedeních do původního stavu a obdobných závazcích	275
IFRIC interpretace 2 Členské podíly v družstevních jednotkách a podobné nástroje	277
IFRIC interpretace 4 Určení, zda smlouva obsahuje leasing	278
IFRIC interpretace 5 Práva na podíly ve fondech vytvořených pro ukončení provozu, uvedení do původního stavu a ekologickou likvidaci	280
IFRIC interpretace 6 Závazky vzniklé z působení na specifickém trhu – elektrický a elektronický odpad	282
IFRIC interpretace 7 Použití metody přepracování podle IAS 29 Vykazování v hyperinflačních ekonomikách	283
IFRIC interpretace 8 Rozsah působnosti IFRS 2	284
IFRIC interpretace 9 Přehodnocení vložených derivátů	285
IFRIC interpretace 10 Mezitímní účetní výkaznictví a znehodnocení	286
IFRIC interpretace 12 Smlouvy o poskytování licencí na služby	287
IFRIC interpretace 13 Zákaznické věrnostní programy	290
IFRIC interpretace 14 IAS 19 – Omezení aktiv z definovaných požitků, požadavky na minimální financování a jejich vzájemný vztah	292
IFRIC interpretace 15 Dohody o výstavbě nemovitostí	295
IFRIC interpretace 16 Zajištění čisté investice do zahraniční jednotky	296

IFRIC interpretace 17 Rozdělení nepeněžních aktiv vlastníků	298
IFRIC interpretace 18 Převody aktiv od zákazníků	299
IFRIC interpretace 19 Vypořádání finančních závazků kapitálovými nástroji	300
4 Příklady	301
Příklad 1 Metoda efektivního úročení – situace bez poplatků	301
Příklad 2 Metoda efektivního úročení – situace s poplatky	302
Příklad 3 Koupě akcie zaúčtovaná podle metody dne obchodu (akcie je zařazena do kategorie finančních nástrojů v reálné hodnotě zaúčtované do výsledku)	304
Příklad 4 Koupě akcie zaúčtovaná podle metody dne vypořádání (akcie je zařazena do kategorie finančních nástrojů v reálné hodnotě zaúčtované do výsledku)	306
Příklad 5 Koupě kuponového dluhopisu zaúčtovaná podle metody dne obchodu (dluhopis je zařazen do kategorie realizovatelných finančních nástrojů, tj. dluhopis je zařazen do AFS)	308
Příklad 6 Koupě kuponového dluhopisu zaúčtovaná podle metody dne vypořádání (dluhopis je zařazen do kategorie realizovatelných finančních nástrojů, tj. dluhopis je zařazen do AFS)	310
Příklad 7 Koupě a prodeje cenných papírů podle metody dne obchodu	316
Příklad 8 Koupě a prodej akcie zaúčtované podle metody dne obchodu (akcie je zařazena do portfolia realizovatelných cenných papírů, AFS)	317
Příklad 9 Koupě oběživa od centrální banky a prodej oběživa centrální bance	319
Příklad 10 Vklad u centrální banky	320
Příklad 11 Reverzní repo s centrální bankou a následující prodej se zpětnou koupí s jinou obchodní bankou	321
Příklad 12 Lombardní repo s centrální bankou, u něhož kolaterálem jsou státní pokladniční poukázky	323
Příklad 13 Úvěr poskytnutý jiné bance	324
Příklad 14 Přijetí úvěru nebankovní jednotkou od banky	325
Příklad 15 Úvěr poskytnutý bankou nebankovní jednotce (klientovi) z pohledu banky	326
Příklad 16 Koupě pohledávek z úvěrů z pohledu postupníka	327
Příklad 17 Termínový vklad se splatností u banky sjednaný fyzickou osobou	328
Příklad 18 Penzijní připojištění z pohledu penzijního fondu	330
Příklad 19 Rozlišení finančního a operačního leasingu	331
Příklad 20 Finanční leasing osobního automobilu ze strany pronajímatele	332
Příklad 21 Finanční leasing osobního automobilu ze strany nájemce	334
Příklad 22 Podíly v mateřském a přidruženém podniku oceňované pořizovací cenou	338
Příklad 23 Výpočet goodwillu	340
Příklad 24 Výpočet efektivní výše podílů mateřského podniku	341
Příklad 25 Plná metoda konsolidace – způsob přímé konsolidace	342
Příklad 26 Plná metoda konsolidace – způsob postupné konsolidace	344
Příklad 27 Prodej hmotného majetku dceřiného podniku – úpravy při konsolidaci	345
Příklad 28 Prodej zboží mateřskému podniku – úpravy při konsolidaci	346
Příklad 29 Konsolidovaný výkaz o finanční situaci bankovní skupiny – úpravy při konsolidaci	348
Příklad 30 Koupě dohody o forwardové úrokové míře v Kč v rámci tvorby trhu (tj. k obchodování) sjednané obchodníkem s cennými papíry (například bankou) a klientem	350
Příklad 31 Koupě dohody o forwardové úrokové míře v eur v rámci tvorby trhu (tj. k obchodování) sjednané obchodníkem s cennými papíry (například bankou) a klientem	360

Příklad 32	Zajišťovací kupcená dohoda o forwardové úrokové míře sjednané obchodníkem s cennými papíry (například bankou) a klientem za použití metody zajištění reálné hodnoty	362
Příklad 33	Měnový forward v rámci tvorby trhu (tj. k obchodování) sjednaného obchodníkem s cennými papíry (například bankou) a klientem	373
Příklad 34	Zajišťovací měnový forward sjednaný obchodníkem s cennými papíry (například bankou) a klientem za použití metody zajištění reálné hodnoty u všech zajišťovaných rizik	383
Příklad 35	Obstarání koupě a prodeje cenných papírů pro klienta obchodníkem, který není bankou	396
Příklad 36	Úschova cenných papírů pro klienta obchodníkem	397
Příklad 37	Správa cenných papírů pro klienta obchodníkem, který není bankou	398
Příklad 38	Uložení cenných papírů pro klienta obchodníkem, který není bankou	399
Příklad 39	Obhospodařování finančních nástrojů klienta obchodníkem, který není bankou	400
Příklad 40	Banka, obchodník s cennými papíry, obstarává pro klienta koupi cenných papírů, na který mu poskytne krátkodobý úvěr	402
Příklad 41	Obchodník s cennými papíry, který není bankou, obstarává pro klienta koupi a prodej cenných papírů s tím, že klient převádí na běžný účet, který obchodník používá pro obchody pro klienty, zálohu pro krytí případných ztrát	403
Příklad 42	Obchodník s cennými papíry, který není bankou, obstarává pro klienta koupi cenných papírů a sjedná s ním reverzní repo	405
Příklad 43	Obchodník s cennými papíry, který není bankou, půjčí klientovi cenné papíry a zároveň obstarává pro klienta prodej a koupi těchto cenných papírů	407
Příklad 44	Obchodník, který není bankou, poskytuje klientovi krátkodobý úvěr na marži a sjednává pro klienta futures v cizí měně	409
Příklad 45	Forward na koupi vlastních akcií s čistým vypořádáním v hotovosti	412
Příklad 46	Forward na koupi vlastních akcií s hrubým vypořádáním akcií a hotovosti	413
Příklad 47	Forward na prodej vlastních akcií s čistým vypořádáním v hotovosti	414
Příklad 48	Forward na prodej vlastních akcií s hrubým vypořádáním akcií a hotovosti	415
Příklad 49	Kupcená opce na koupi vlastních akcií s čistým vypořádáním v hotovosti	416
Příklad 50	Kupcená opce na koupi vlastních akcií s hrubým vypořádáním akcií a hotovosti	417
Příklad 51	Prodaná opce na koupi vlastních akcií s čistým vypořádáním v hotovosti	418
Příklad 52	Prodaná opce na koupi vlastních akcií s hrubým vypořádáním akcií a hotovosti	419
Příklad 53	Emise konvertibilního dluhopisu	420
Příklad 54	Emise svolatelného konvertibilního dluhopisu	421
Příklad 55	Finanční pozice jednotky bez zaúčtování a se zaúčtováním odložené daně	422
Příklad 56	Stanovení daňové základny aktiva	423
Příklad 57	Stanovení daňové základny závazku	423
Příklad 58	Zdanitelný dočasný rozdíl	424
Příklad 59	Odčitatelný dočasný rozdíl	424
Příklad 60	Neúčtování o odloženém daňovém závazku	425
Příklad 61	Účtování o odložené daňové pohledávce	425
Příklad 62	Odložená daň a její úpravy	426
Příklad 63	Zdanitelný dočasný rozdíl u hmotného majetku	427
Příklad 64	Odčitatelný dočasný rozdíl u pohledávky	428
Příklad 65	Souhrnný příklad na odloženou daň	429

1 Vývoj IFRS

Mezinárodní standardy účetního výkaznictví (IFRS) a americké obecně přijímané účetní zásady (US GAAP) jsou si podobné a lze je považovat za jeden systém. Do roku 2005 používalo IFRS jako svůj základní účetní systém pouze asi 300 společností, a to obvykle jen po několik let. Počínaje rokem 2005 se tento počet zvýšil na asi 7 000. Převážně se jednalo o emitenty kótovaných cenných papírů ve 25 zemích EU. V roce 2009 celkem **117 zemí světa požadovalo či umožňovalo sestavení účetní závěrky podle IFRS** včetně Austrálie, Nového Zélandu a Ruska. V blízké době by se měly připojit další země, jako Brazílie a Čína, a později Indie, Kanada a Jižní Korea. Výhledově by IFRS měly být používány ve 140 zemích. Naopak US GAAP jsou používány pouze v USA, a to nyní asi 10 000 společnostmi – více než 70 let.

1.1 Mezinárodní standardy účetního výkaznictví

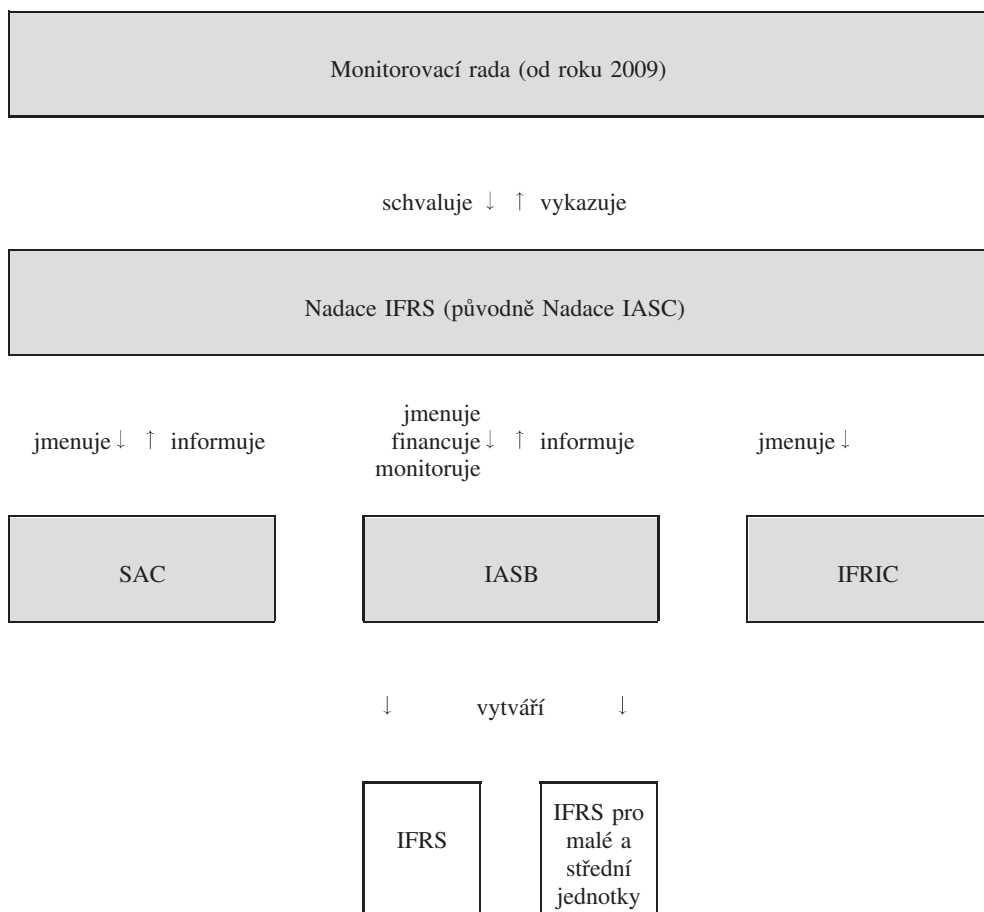
1.1.1 Rada pro mezinárodní účetní standardy

a) Stávající struktura

Výbor pro mezinárodní účetní standardy (*International Accounting Standards Committee, IASC*) byl nezávislým soukromým subjektem, jehož cílem bylo dosažení jednotných účetních zásad, které používají společnosti a jiné instituce na celém světě při finančním vykazování. Byl založen v roce 1973 dohodou mezi profesionálními účetními institucemi Austrálie, Francie, Japonska, Kanady, Mexika, Německa, Nizozemí, Velké Británie a USA. Od roku 1983 členy IASC byly všechny profesionální instituce sdružené v Mezinárodní federaci účetních (*International Federation of Accountants, IFAC*). K 1. lednu 1999 měl IASC 142 členů ze 103 zemí a reprezentoval více než 2 miliony účetních. Mezinárodní účetní standardy (IAS) používaly i země, které nebyly členy IASC. Výbor vydával Mezinárodní účetní standardy. Interpretace měl na starosti Stálý interpretační výbor (*Standing Interpretations Committee, SIC*).

V roce 2001 vznikla nová (americká) struktura, která měla zajistit vyšší nezávislost na společnostech a vyšší důraz na tvorbu účetních standardů (obr. 1.1). IASC se přeměnil na Radu pro Mezinárodní účetní standardy (IASB). Kromě toho vznikla nadřízená **Nadace IASC** (*International Accounting Standards Committee Foundation, IASC Foundation, IASCF*). Ta se v lednu 2010 přejmenovala na **Nadaci IFRS** (*IFRS Foundation*). Jedná se o neziskovou společnost se sídlem v americkém státě Delaware.

Řízení (*governance*) Nadace IFRS podléhá stanovám (*constitution*), které se průběžně novelizují. Podle stávajících stanov Nadaci IFRS má řídit 22 správců (*trustees*). Z nich 6 osob má být z Asie a Oceánie, 6 z Evropy, 6 ze Severní Ameriky, 1 z Afriky, 1 z Jižní Ameriky a 2 z jakékoli oblasti. Posledním předsedou správců byl Tommaso Padoa-Schioppa (bývalý italský ministr hospodářství a financí). Správce navrhuje nominační výbor (*nominating committee*) a od roku 2009 je schvaluje Monitorovací rada (viz dále).

Obr. 1.1 Struktura Nadace IFRS

Nadaci IFRS podléhají:

- **Rada pro Mezinárodní účetní standardy** (*International Accounting Standards Board*, IASB), která má nyní 15 členů jmenovaných správci (od roku 2012 členů bude 16); předsedou je Sir David Tweedie (dřívější předseda *UK Accounting Standards Board*),
- **Výbor pro interpretace mezinárodního účetního výkaznictví** (*International Financial Reporting Interpretations Committee*, IFRIC), který má podle stanov 14 hlasujících členů jmenovaných správci; nehlasujícím předsedou je Robert Garnett,
- **IFRS poradní výbor** (*IFRS Advisory Council*), který má podle stanov 30 a více členů jmenovaných správci; předsedou je Paul Cherry a
- zaměstnanci (*staff*).

Nadace IFRS je nezávislá organizace. Za získávání finančních prostředků potřebných na její chod mají odpovědnost správci. Příjmy plynou hlavně z dobrovolných příspěvků soukromých a veřejných institucí ve světě a částečně také z prodeje publikací. V roce 2009 příspěvky činily 16,6 mil. liber a čistý příjem z prodeje publikací dosáhl částky 4,4 mil.

liber. Největšími přispěvateli byly mezinárodní účetní instituce (5,7 mil. liber), americké instituce (1,8 mil. liber), japonské instituce (1,7 mil. liber), německé instituce (1,2 mil. liber), britské instituce (0,8 mil. liber), italské instituce (0,7 mil. liber) atd. V České republice nebyl žádný přispěvatel.

Někteří experti navrhnou systém registračních poplatků aplikovaný u amerického FASB. Jiní navrhnou pevný systém s povinnými příspěvky společností, které emitovaly cenné papíry, s nimiž se obchoduje na veřejném trhu. Příspěvky by neměly převyšovat 1 000 eur a vybírali by je například národní regulátoři.

IASB chce být rozhodující světovou institucí pro tvorbu účetních standardů pro společnosti, které emitují cenné papíry, s nimiž se obchoduje na veřejném trhu. Na práci IASB se podílí mnoho jiných institucí.

b) Novela stanov Nadace IASC v roce 2005

V roce 2005 došlo k velké novele stanov Nadace IASC. Hlavním důvodem novely byla snaha evropských politiků o určitý posun v práci IASB. Bohužel nejednalo se o posun v příznivém směru. Evropská komise nebyla totiž spokojena s poměrně přesnými účetními pravidly z dílny IASB, s velkou nezávislostí IASB (včetně finanční nezávislosti) a chtěla činnost IASB alespoň trochu ovlivňovat. Protože se Evropské komisi změna stanov podařila, nebylo možné vyloučit, že se kvalita IFRS sníží. Evropské banky totiž umějí dobře lobbovat u Evropské komise ve smyslu rozmělnění účetních standardů. Pokud by tento trend pokračoval, potom by se IFRS mohly stát pouze “evropskými” standardy účetního výkaznictví. Tím by se zpomalil přechod na jediný světový účetní systém.

Je třeba vzít v úvahu, že aplikace IFRS pro nové členy EU nebyla v roce 2005 problémová. Naopak jejich aplikace v původních 15 zemích EU vystavila Evropskou komisi neobyčejné zatěžkávací zkoušky. Z IFRS se stalo horké politické téma. Důvod byl jednoduchý. Národní účetní standardy původních 15 zemí EU nebyly tak transparentní jako IFRS a umožňovaly mnoha evropským společnostem (včetně bank) úspěšně skrývat své finanční těžkosti. Toho si byli evropští politici vědomi. Místo toho, aby přinutili své národní společnosti k řádnému vykazování jejich finanční situace, tlačili svou protekcionistickou politikou Evropskou komisi k tomu, aby se zřekla transparentnosti účetních závěrek, tj. aby okleštila některé standardy.⁸

⁸ Přijetí IFRS na evropské úrovni počínaje 1. lednem 2005 předcházelo “souboj” Evropské komise a IASB v roce 2004 týkající se **zavedení IAS 39 do evropské legislativy**. Ten vyústil vznikem “evropské” varianty IAS 39. Téměř do samotného konce roku 2004 nebylo zřejmé, v jaké verzi budou IFRS platné v EU (a také v České republice) u společností, které budou mít za povinnost takto sestavovat účetní závěrky. Evropská komise na poslední chvíli vydala nařízení č. 2086/2004, kterým stanovila okleštěnou verzi IAS 39. Tento standard byl (a stále je) pro mnoho společností rozhodujícím standardem. Za pozdním přijetím stálo mnoho evropských bank zastoupených Evropskou bankovní federací (*European banking federation*, FBE), které stále nebyly spokojeny s plnou variantou IAS 39. Evropské banky mají u Evropské komise silné slovo a prosadí téměř vše, co požadují. Evropská komise, aby jim vyšla vstříc, navrhla jakousi “evropskou” variantu IAS 39, která vznikla tak, že některá ustanovení IAS 39 se jednoduše vynechala. Šlo o dvě výjimky (*carve-out*), z nichž jedna platí dosud. Znamená to, že evropská varianta IFRS se touto výjimkou odlišuje od plné varianty IFRS.

Novelou stanov se **počet správců** zvýšil z 19 na 22. Severní Amerika zůstala zastoupena šesti správci a Evropa také šesti správci. Počet zástupců Asie a Oceánie se zvýšil ze čtyř na šest a počet zástupců z jiných oblastí se zvýšil ze tří na čtyři. Podle novely stanov správci mají kromě dohledu nad strategií Nadace IFRS také **dohlížet na agendu IASB**, přestože stanovení agendy IASB i nadále náleží do výlučné pravomoci IASB. Schvalování agendy by totiž nebylo v souladu s požadavkem ponechat rozhodování o technických záležitostech na IASB. Do pravomoci správců nově náleží zavedení konzultačních schémat IASB, IFRIC a IFRS poradního výboru a kontrola dodržování těchto schémat.

Počet členů IASB byl ponechán na 14 osobách, z nichž mělo být 12 členů na plný pracovní úvazek a 2 členové na částečný pracovní úvazek. Výběr členů IASB neměl být i nadále založen na geografické příslušnosti. Členové na částečný pracovní úvazek měli zajistit dostatečný styk IASB s praxí, tj. aby IASB nebyla izolována. Na druhou stranu u těchto členů hrozí konflikt zájmů, neboť mají určitý vztah ke svým jiným zaměstnavatelům. Navíc se nemohou plně věnovat práci na účetních standardech. Důležitý posun nastal u kvalifikace členů IASB. Podle předchozích stanov potřebnou kvalifikací pro člena IASB byly technické znalosti (*technical expertise*). Podle novely stanov potřebná kvalifikace byla vymezena vágněji a velice široce. Nově člen IASB má mít **profesionální schopnost** (*professional competence*) a **praktickou zkušenost** (*practical experience*).

Podle předchozích stanov 7 členů IASB bylo formálně pověřeno vyjednáváním s tvůrci národních účetních standardů. Tento počet byl zrušen, neboť se touto aktivitou zabývá více členů IASB. Navíc mají vyjednávat nejenom s tvůrci národních účetních standardů, ale i s jinými oficiálními institucemi zájímavými se o tvorbu účetních standardů, jako je například Evropská poradní skupina účetního výkaznictví (EFRAG). Ukazuje se, že veřejnost má zájem na prohloubení konzultací dokumentů připravovaných IASB. Stanovy obsahují ustanovení, podle kterého určité kroky v organizaci konzultací jsou povinné a zbývající články procesu jsou nepovinné. Někteří experti poukazovali na potřebu rozšíření povinných kroků. Navrhovali také, že pokud IASB nerealizuje nepovinné články konzultací, potom by měla uvést důvody. Správci nepovažovali toto rozšíření za vhodné.

Ke schválení standardu či interpretace (či novely standardu či interpretace) bylo dříve třeba souhlasu 8 členů IASB. Tento počet se zvýšil na 9 (a zvýší se na 10, poté, co počet členů IASB bude 16). Ke schválení ostatních materiálů je nadále třeba prosté většiny členů přítomných IASB, přičemž přítomno musí být alespoň 60 % členů. Do roku 2005 všechny standardy byly přijaty souhlasem 9 a více členů IASB s jednou výjimkou – pouze jeden standard byl přijat 8 členy IASB. Přestože se poukazuje na to, že proces přijetí interpretací je příliš zdoluhavý, správci nedoporučili změny tohoto procesu, neboť by mohlo dojít k negativnímu vlivu na kvalitu interpretací.

Předseda IFRS poradního výboru je jmenován správcí. Předtím touto osobou byl předseda IASB. Tím se mělo posílit spojení mezi správci a IFRS poradním výborem.

c) Novela stanov Nadace IASC v roce 2009

V roce 2009 došlo k další novele stanov Nadace IASC:

- byla ustanovena Monitorovací rada a
- byl zvýšen počet členů IASB.

Vznik **Monitorovací rady** (*Monitoring Board*) byl výsledkem obrovského politického tlaku Evropské komise. Monitorovací rada jako orgán nadřazený Nadaci IASC má být spojovacím článkem Nadace IASC s veřejnými institucemi (obr. 1.1). Tím má být dosaženo vyšší odpovědnosti vůči veřejnosti. Monitorovací rada má schvalovat správce Nadace IASC a dohlížet na jejich činnost. Členy Monitorovací rady jsou:

- Mezinárodní organizace komisí pro cenné papíry (*International Organization of Securities Commissions, IOSCO*),
- Evropská komise (*European Commission*),
- Japonská agentura finančních služeb (*Financial Services Agency of Japan, JFSA*) a
- Americká komise pro cenné papíry a burzy (*US Securities and Exchange Commission, SEC*).

Pozorovatelem je Basilejský výbor pro bankovní dohled (*Basel Committee on Banking Supervision*).

Před vznikem Monitorovací rady v roce 2009 se správci de facto jmenovali sami. Existovaly návrhy na externí poradní skupinu, jejímiž členy měly být mezinárodní instituce. Evropská komise měla zájem na tom, aby mohla přímo kontrolovat výběr správců. Tím by se však z výběru správců (a potažmo i z IFRS) stala politická záležitost.

Druhou změnou stanov bylo rozšíření počtu členů IASB ze 14 na 16, a to do roku 2012 (na začátku roku 2011 počet členů činil 15):

- 4 členové z Evropy,
- 4 členové ze Severní Ameriky,
- 4 členové z Asie a Oceánie,
- 1 člen z Afriky,
- 1 člen z Jižní Ameriky a
- 2 členové z jakékoli oblasti.

Z nich 3 členové mohou být na částečný pracovní úvazek.

1.1.2 Koncepční rámec a Mezinárodní standardy účetního výkaznictví

Nezastupitelné místo při aplikaci Mezinárodních standardů účetního výkaznictví má **Koncepční rámec pro účetní výkaznictví** (*Conceptual framework for financial reporting*). Rámec není účetním standardem. Žádné jeho ustanovení neruší ani nenahrazuje žádný standard ani interpretaci.

Mezinárodní standardy účetního výkaznictví (*International financial reporting standards, IFRS*) jsou standardy, které vydává IASB. K 1. lednu 2011 IFRS obsahovaly:

- 9 Mezinárodních standardů účetního výkaznictví (IFRS 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 a 9),
- 29 Mezinárodních účetních standardů (*International accounting standards, IAS*), které publikoval Výbor pro mezinárodní účetní standardy (IAS 1, 2, 7, 8, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40 a 41); průběžně dochází k nahrazování a doplňování těchto standardů Mezinárodními standardy účetního výkaznictví (IFRS),
- 18 interpretací Mezinárodních standardů účetního výkaznictví (IFRIC 1, 2, 4 až 19) a

- 11 interpretací Mezinárodních účetních standardů (SIC-7, 10, 12, 13, 15, 21, 25, 27, 29, 31 a 32).⁹

Kromě toho IASB v prosinci 2010 publikovala praktické prohlášení **Manažerský komentář** (*Management commentary*). Nejedná se o standard, ale o nezávazný rámec pro prezentaci manažerského komentáře, který se týká účetní závěrky připravené podle IFRS. Jednotky se nemusí tímto praktickým prohlášením řídit. Manažerský komentář je součástí Koncepčního rámce pro účetní výkaznictví. Komentář se zaměřuje nejenom na současnost, ale také na historické a prospektivní ukazatele. Manažerský komentář se v jednotlivých zemích nazývá různě, například jako *Management's discussion and an analysis* (MD&A), *Opening and financial review* (OFR) nebo *Management report*. Manažerský komentář má podat informace, které jsou důležité pro pochopení:

- podstaty podnikání,
- cílů vedení a strategie pro dosažení těchto cílů,
- nejdůležitějších zdrojů a rizik jednotky,
- výsledky operací a výhled a
- opatření a indikátory, které vedení používá při porovnání výkonnosti jednotky se stanovenými cíli.

1.1.3 Standard pro malé a střední jednotky

Mezinárodní standardy účetního výkaznictví a jejich interpretace se mají aplikovat **na všechny ziskově orientované jednotky** (*profit-oriented entities*) v soukromém i veřejném sektoru bez ohledu na jejich velikost. U kterékoli jednotky určitá ekonomická skutečnost má stejný ekonomický dopad. Účetnictví musí odpovídat vlastnostem těchto ekonomických skutečností (například finančním nástrojům) a nikoli velikosti jednotky.

Proto IASB původně fundamentálně nesouhlasila se zvláštním standardem či souborem standardů pro **malé a střední jednotky** (*small and medium-sized entities*, SME). Podle IASB by se stejné principy měly aplikovat na veřejné a soukromé společnosti bez ohledu na to, zda jsou velké či malé. Neměla být vzata v úvahu skutečnost, že malé společnosti mají obvykle jednoduchou kapitálovou strukturu a mnohdy nepoužívají složité finanční nástroje. Rozdílné účetnictví by nebylo v souladu se skutečností, že **ekonomické skutečnosti mají stejný ekonomický dopad bez ohledu na velikost a druh jednotky**. Kromě toho ani malé společnosti nejsou izolovány od vývoje finančních nástrojů (např. derivátů). Řada malých společností je velmi aktivní v derivátech včetně komplikovaných struktur. Je otázkou, zda by na ně měly být kladeny pouze omezené požadavky, např. z hlediska vykazování finančních nástrojů.

Při rozdílných účetních pravidlech stejných ekonomických skutečností je pro uživatele účetních závěrek obtížné vyhodnotit informace v nich obsažené a porovnat jednotky mezi sebou. Konzistentní účetnictví tyto problémy odstraňuje. V tomto směru IASB čelila velkému politickému tlaku, až podlehla. V červnu 2004 IASB vydala diskusní materiál

⁹ Znamená to, že pojem "Mezinárodní standardy účetního výkaznictví" (IFRS) má dva významy. V užším významu se jedná o 9 mezinárodních standardů účetního výkaznictví (IFRS). V širším významu pojem zahrnuje také 29 IAS, 18 IFRIC a 11 SAC.

týkající se přípravy standardu pro SME. V únoru 2007 byl vydán návrh standardu pro SME. Konečný standard IASB schválila v červenci 2009.

Standard pro malé a střední jednotky (*IFRS for small and medium-sized entities, IFRS for SMEs*) představuje zjednodušenou variantu plných IFRS. V tomto IFRS jsou **malé a střední jednotky** (*small and medium-sized entities, SME*) definovány jako jednotky, které:

- nemají veřejnou odpovědnost (*public accountability*) a
- uveřejňují obecné účetní závěrky (*general purpose financial statements*) pro externí uživatele.

Přítom jednotka má veřejnou odpovědnost, pokud:

- s jejími dluhovými či akciovými cennými papíry se obchoduje na veřejném trhu nebo jednotka je v procesu emise takových cenných papírů, nebo
- drží aktiva ve svěření (*fiduciary capacity*) pro velkou skupinu externích osob jako svoji hlavní činnost; běžně se jedná o banky, družstevní záložny, pojišťovny, obchodníky s cennými papíry, podílové fondy a investiční společnosti.

Příkladem SME podle definice IASB je řada jednotek, jejichž vlastníci jednotky neřídí, řada jednotek s věřiteli a řada jednotek hodnocených hodnotícími agenturami. Rozhodnutí, zda se na SME požaduje či umožňuje používání tohoto standardu, by mělo být na národních regulátorech a tvůrcích národních standardů. **Na úrovni Evropské unie neexistuje žádné nařízení či směrnice požadující aplikaci IFRS pro SME.** O používání IFRS pro SME může rozhodnout každá jednotlivá země. Nyní není známo, že by ve světě nějaký národní orgán požadoval či umožňoval sestavení účetní závěrky podle tohoto IFRS.

Definice SME je bez kvantitativního limitu velikosti jednotky. IASB také uvažovala definovat SME ve vazbě na kvantitativní kritéria (např. velikost bilanční sumy nebo obrát), nebo podle toho, zda jednotka má “veřejný význam” či nikoliv. Od počátku bylo zřejmé, že z hlediska “veřejného významu” by se do kategorie SME neměly dostat např. úvěrové instituce, pojišťovny, penzijní fondy apod., u nichž “veřejný zájem” existuje.

Účetní závěrka podle IFRS pro SME má obsahovat:

- výkaz o finanční pozici (*statement of financial position*),
- buď výkaz o úplném výsledku (*comprehensive income statement*) nebo výsledovku (*income statement*),
- výkaz změn vlastního kapitálu (*statement of changes in equity*),
- výkaz o peněžních tocích (*statement of cash flows*) a
- komentář (*notes*).

V případě, že jedinými změnami vlastního kapitálu v daném účetním období jsou zisk či ztráta, výplata dividend, korekce chyb za předchozí období a změny v důsledku změn účetní politiky, potom jednotka může nahradit výkaz o úplném výsledku a výkaz změn vlastního kapitálu jediným výkazem o výsledku a zadržených ziscích (*statement of income and retained earnings*).

IFRS pro SME neobsahuje některé oblasti, které nejsou pro SME relevantní (výnos na akcii, mezitímní účetní závěrka, vykazování podle segmentů, pojištění a aktiva určená k prodeji).

Požadavky na zveřejňování informací jsou podstatně nižší. Účtování a oceňování je zjednodušeno. Nejsou umožněny například tyto účetní postupy:

- kapitalizace výpůjčních nákladů,
- kapitalizace nákladů na vývoj,
- přeceňovací model z pozemků, budov a zařízení a u nehmotných aktiv,
- poměrná konsolidace podílů ve společném podnikání a
- odložení aktuálních zisků a ztrát u definovaných požitkových plánů.

IFRS pro SME stanoví, že u finančních nástrojů se SME může rozhodnout, zda bude aplikovat IAS 39 či IFRS pro SME. Existují pouze dvě kategorie finančních aktiv: v reálné hodnotě zaúčtované do výsledku a v naběhlé hodnotě. Neexistuje tedy kategorie realizovatelných aktiv a kategorie investic držných do splatnosti. Odúčtování finančních aktiv je zjednodušeno. Zjednodušeno je také zajišťovací účetnictví. Při každé změně IFRS by mělo docházet k paralelní změně “SME varianty”. Rozsah IFRS pro SME činí asi desetinu plných IFRS.

1.1.4 Vykazovací jazyk XBRL

V rámci harmonizace v oblasti vykazování Nadace IFRS podporuje prostředí **vykazovacího jazyku XBRL** (*eXtensible Business Reporting Language*). Jedná se o prostředí nezávislé na jakémkoli hardware či software, které umožňuje výměnu, šíření a zveřejňování vykazovaných informací přes internet. Může být použito pro finanční výkazy, informace vnitřního řízení, výkazy orgánů dohledu, statistické výkazy a informace pro úvěrové registry. Využití se předpokládá u orgánů dohledu a státních institucí. Prostředí XBRL se v Evropě postupně rozšiřuje a předpokládá se, že nahradí národní prostředí. Některé orgány dohledu tento vykazovací jazyk nepodporují.

1.2 Právní předpisy EU v oblasti účetnictví

Směrnice a nařízení Evropské unie¹⁰ týkajících se účetnictví s určitým zpožděním reagují

¹⁰ Podívejme se v této souvislosti na **právo Evropské unie**. EU během své existence vytvořila svou komunitární legislativu (*acquis communautaire*). Od 1. května 2004 tento právní systém začal platit také v České republice. Česká legislativa nezanikla, ale paralelně existují dva právní systémy. Legislativa Evropské unie (EU) se člení na:

- primární právo,
- sekundární právo a
- rozhodnutí Soudního dvora a Tribunálu.

Primární právo (*primary legislation*) představují zakládací smlouvy jednotlivých evropských společností a další smlouvy. Jedná se o ECSC Treaty of 1951 (Treaty of Paris), EEC Treaty of 1957 (Treaty of Rome, Treaty of the functioning of the European Union), EURATOM Treaty of 1957 (Treaty of Rome), Merger Treaty of 1965, Acts of Accession of the United Kingdom, Ireland and Denmark (1972), Budgetary Treaty of 1970, Budgetary Treaty of 1975, Act of accession of Greece (1979), Acts of accession of Spain and Portugal (1985), Single european act of 1986, Treaty of

na IFRS. Kromě toho k 1. lednu 2011 existoval jeden rozdíl mezi plnou variantou IFRS a evropskou variantou IFRS. Konkrétně se jednalo o jednu výjimku v IAS 39 (viz dále).

1.2.1 Vývoj směrnic EU v oblasti účetnictví

a) Směrnice vydané do poloviny 90. let

Účetnictví je předmětem těchto směrnic Evropské unie platných pro všechny druhy společností (tzv. 4. a 7. směrnice):

- *Fourth council directive 78/660/EEC of 25 July 1978 based on article 54(3)(g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies a*
- *Seventh council directive 83/349/EEC of 13 June 1983 based on article 54(3)(g) of the Treaty on consolidated accounts.*

Maastricht of 1992 (Treaty on European Union), Acts of accession of Austria, Sweden and Finland (1994), Treaty of Amsterdam of 1997, Treaty of Nice of 2001, Treaty of Accession 2003, Treaty of Accession 2005, Treaty of Lisbon of 2007. Primární právo vymezuje základní principy fungování EU, jako jsou evropské instituce, vydávání právních dokumentů a také zavádí hlavní zásady jednotného vnitřního trhu. Ten je založen na volném pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu.

Sekundární právo (*secondary legislation*) jsou právní akty, které schválily a vydaly evropské instituce. Jedná se o mnoho tisíc právních předpisů ve formě nařízení, směrnic, rozhodnutí, doporučení a stanovisek:

- **nařízení** (*regulation*) je možné označit za "evropský zákon"; tento právní předpis platí pro všechny dotčené subjekty v celé EU, aniž by musel být převzat do národní legislativy; nařízení se využívají zejména tam, kde je nutné mít jednotnou právní úpravu pro celou EU (jde například o IFRS nebo o společnou obchodní a zemědělskou politiku),
- **směrnici** (*directive*) jsou povinny členské země v předepsané době zahrnout do národní legislativy; pro členské země je obsah směrnice závazný a směrnice jsou závazné i v případě, že nebyly začleněny do národní legislativy, avšak pouze v případě výhodnosti pro domácnosti a podnikatele (nikoli v případě výhodnosti pro stát a nevýhodnosti pro domácnosti a podnikatele); pokud například česká společnost vyváží zemědělské produkty do Španělska a narazí na tamější legislativu, která je v rozporu s příslušnou směrnicí (Španělsko nezahrnulo ve stanovené době směrnici do svého práva), potom se může domáhat podmínek podle směrnice, a to u španělského soudu včetně náhrady škody,
- **rozhodnutí** (*decision*) je podobné nařízení v tom, že není nutné jej přebírat do národní legislativy; avšak na rozdíl od nařízení směřuje pouze na určité subjekty (jednotlivce, společnosti, skupiny jednotlivců či firem nebo členské země) a
- **doporučení či stanovisko** (*recommendation, opinion*) není právně závazné a obvykle směřují na členské země.

Rozhodnutí (*decisions*) **Soudního dvora** (*The Court of Justice*) a **Tribunálu** (*The General Court*) jsou závazná pro národní soudy, evropské instituce a společnosti. Soudy řeší mnoho případů národního protekcionismu, který omezuje svobody jednotného vnitřního trhu. Rozhodnutí představují na rozdíl od rozsudků národních soudů precedent, tj. v případě opakovaného sporu se oba soudy drží svých dřívějších rozhodnutí. Legislativa EU má přednost před národními právními předpisy. Národní legislativa nesmí odporovat právu EU. Pokud k tomu dojde, poškozený subjekt se může dovolat svých práv podle práva EU před národními soudy. Soudní dvůr a Tribunál řeší pouze některé druhy sporů.

Účetnictvím bank a finančních institucí se navíc zabývá ještě další směrnice Evropské unie:

- *Council directive 86/635/EEC of 8 December 1986 on the annual accounts and consolidated accounts of banks and other financial institutions.*

Pro účetnictví pojišťoven je v platnosti¹¹ kromě prvních dvou směrnic navíc ještě směrnice Evropské unie:

- *Council directive 91/674/EEC of 19 December 1991 on the annual accounts and consolidated accounts of insurance undertakings.*

Na koncept reálných hodnot některých finančních nástrojů zavedených IAS 39 reagovala v roce 2001 Evropská unie směrnicí, která novelizovala první tři výše uvedené směrnice:

- *Directive 2001/65/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 amending Directive 78/660/EEC, 83/349/EEC and 86/635/EEC as regards the valuation rules for the annual and consolidated accounts of certain types of companies as well as of banks and other financial institutions.*

Tato směrnice obsahuje koncept reálné hodnoty, podle něhož některá aktiva a závazky se nejprve zaúčtují v pořizovací ceně, a poté se v rozvaze přeceňují na reálnou hodnotu, a to shodně s pojetím podle IAS 39. Zavedení reálné hodnoty vzniklo z praktické potřeby, neboť velké společnosti k řízení finančních rizik používají deriváty. I když návrh směrnice obsahoval ustanovení, že členské země mohou umožnit či mají požadovat, aby pouze některé skupiny společností používaly koncept reálné hodnoty (např. kromě malých a středních jednotek). Evropský hospodářský a sociální výbor (*European Economic and Social Committee*) navrhl, aby v zájmu porovnatelnosti byla možnost vyloučena, tj. aby se koncept reálné hodnoty stal závazným, což bylo také přijato.

Ke směrnici upravující účetnictví bank a finančních institucí (86/635/EEC) vydala Evropská komise v roce 2000 doporučení ke zveřejňování informací o finančních nástrojích a řízení rizik:

- *2000/408/EC: Commission recommendation of 23 June 2000 concerning disclosure of information on financial instruments and other items complementing the disclosure required according to Council Directive 86/635/44C on the annual accounts and consolidated accounts of banks and other financial institutions.*

V EU existoval značný tlak na zavedení Mezinárodních standardů účetního výkaznictví. Proto v roce 2003 vyšla směrnice novelizující předchozí čtyři směrnice 78/660/EC, 83/349/EEC, 86/635/EEC a 91/674/EEC, která v podstatě odstranila rozpory mezi účetními směrnicemi a IAS:

- *Directive 2003/51/EC of the European Parliament and of the Council of 18 June 2003 amending Directives 78/660/EC, 83/349/EEC, 86/635/EEC and 91/674/EEC on the*

¹¹ Obecně je třeba rozlišovat den platnosti a den nabytí účinnosti právní normy. V České republice platí:

- **den platnosti** právní normy (zákona či vyhlášky) je dán dnem uveřejnění ve Sbírce zákonů a
- **den nabytí účinnosti** právní normy může být stanoven danou právní normou odlišně od dne platnosti.

annual and consolidated accounts of certain types of companies, banks and other financial institutions and insurance undertakings.

b) Směrnice vydané od poloviny 90. let

Na jaře 2006 byly v Úředním věstníku uveřejněny dvě novely účetních směrnic. První novela byla součástí směrnice o povinném auditu:

- *Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council of 17 May 2006 on statutory audit of annual accounts and consolidated accounts and amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC.*

Směrnice je podrobně popsána v části 1.7.3.

Druhou novelou účetních směrnic je:

- *Directive 2006/46/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 amending Council Directives 78/660/EEC on the annual accounts of certain types of companies, 83/349/EEC on consolidated accounts, 86/635/EEC on the annual accounts and consolidated accounts of banks and other financial institutions and 91/674/EEC on the annual accounts and consolidated accounts of insurance undertakings.*

Tato směrnice obsahuje požadavek, aby obchodní společnost uveřejňovala v příloze k účetní závěrce informace o charakteru, obchodním účelu a částce **transakcí, které provedla se spřízněnými stranami**, pokud je tato transakce významná a nebyla provedena za obvyklých podmínek, přičemž spřízněná strana je vymezena odkazem na IAS 24. Obsahuje také požadavek na **uveřejňování informací o podrozvahových operacích**, které mohou společnost vystavit rizikům a užitkům a jsou významné pro hodnocení finanční situace společnosti. Tyto operace mohou být spojeny s vytvořením nebo používáním jednotek zvláštního určení (*special purpose entity*, SPE), např. mohou vyplývat ze smluv o faktoringu pohledávek, operačním leasingu. Obchodní společnosti, jejichž cenné papíry jsou schválené pro obchodování na regulovaných trzích, mají jako samostatnou část své výroční zprávy uvádět **prohlášení o řízení společnosti** (*corporate governance statement*), zejména informace o skutečně používaných postupech správy a řízení společnosti, popis hlavních rysů systémů řízení a systémů vnitřní kontroly.

Členské země mají zajistit, aby členové správních, řídicích a dozorčích orgánů obchodních společností byli **kolektivně odpovědní** vůči své obchodní společnosti **za sestavení a zveřejnění** roční účetní závěrky a výroční zprávy v souladu s požadavky. Členské země mají také stanovit **pravidla** o pokutách platných pro porušování národních ustanovení, která jsou přijata v souladu se směrnicí a o jejich vynucování. Stanovené pokuty a opatření by měly být efektivní, přiměřené a odrazující. Transpozice do právních předpisů členských zemí měla být dokončena do 5. září 2008.

c) Shrnutí

Všechny obchodní společnosti v EU podléhají účetním pravidlům 4. a 7. směrnice o účetnictví (78/660/EEC a 83/349/EEC). Banky a ostatní finanční instituce navíc podléhají speciální směrnici 86/635/EEC. Přesto stále v národních účetních předpisech jednotlivých zemích přetrvávají mírné rozdíly. Například některé země umožňují větší rozsah

přečehovacího účetnictví (*revaluation accounting*) na úkor účetnictví v pořizovacích cenách (*historical cost accounting*). Nelze zobecnit, jaký dopad mají rozdílná pravidla v jednotlivých zemích eurozóny na účetní výkonnost společností.¹²

1.2.2 Vývoj nařízení EU v oblasti účetnictví

Mezinárodní standardy účetního výkaznictví a interpretace jsou v EU přijímány ve formě nařízení. Tím **standardy a interpretace platí pro celou EU, aniž je nutné je přebírat do národní legislativy**. To je obrovská výhoda pro celou EU. Pokud by měly charakter směrnice, potom by členské země měly povinnost v předepsané době zahrnout do národní legislativy. Avšak proces transpozice do národní legislativy způsobuje u každé směrnice problémy a mnohdy i chaos. Tomu se EU vyhnula.

V **září 2002** nabylo účinnosti nařízení č. 1606/2002 Evropského parlamentu a Rady o aplikaci mezinárodních účetních standardů:

- *Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002 on the application of international accounting standards.*

Podle něho **Mezinárodní standardy účetního výkaznictví měly být aplikovány nejpozději od roku 2005 na konsolidované účetní závěrky společností, které emitují registrované (veřejně obchodovatelné) cenné papíry**. Podle tohoto nařízení národní legislativy mohou rozšířit aplikaci Mezinárodních účetních standardů na individuální účetní závěrky těchto společností a také na všechny ostatní jednotky (jejich individuální i konsolidované účetní závěrky). Evropská komise pro tento účel zajišťuje překlad standardů a interpretací upravených právem Evropské unie do všech oficiálních jazyků EU (tj. také do češtiny), který je publikován v Úředním věstníku (*Official journal*). Nařízení jsou také k dispozici na internetových stránkách Evropské komise.¹³

Oddálení aplikace IFRS až na leden 2007 (pokud členská země tak rozhodla) bylo možné:

¹² Například v dubnu 2009 byl v **Německu** přijat zákon o modernizaci účetnictví (*Bilanzrechtsmodernisierungsgesetz*). Cílem zákona bylo německé účetnictví přiblížit IFRS a US GAAP. Zákon je účinný od roku 2010. Podle zákona postupují při sestavení:

- individuální účetní závěrky všechny jednotky a
 - konsolidované účetní závěrky jednotky, které neemitovaly veřejně obchodované cenné papíry.
- Zákon vychází z IFRS. V některých částech obsahuje zpřesnění. Jedná se například o tvorbu rezerv jako závazku. Jednotka musí takto zachytit v této položce alespoň 10 % čistých ročních zisků z obchodování (*trading*). Přitom horní limit je stanoven na 50 % čistých ročních zisků za posledních 5 let. Tuto rezervu je možné použít pouze na pokrytí čisté ztráty z obchodování. Rezerva by měla mít proticyklický charakter. Je otázkou, zda tato rezerva je v souladu s článkem 20 čtvrté účetní směrnice. Pokud jde o aktiva k obchodování, zákon stanoví, že reklasifikace z a do tohoto portfolia není možná s výjimkou situací, kdy:

- ve výjimečných situacích se změnil záměr jednotky a
- následně došlo k ukončení zajišťovacího vztahu.

Konsolidační pravidla jsou v souladu s IAS 27 a SIC 12. Při konsolidaci se uplatňuje princip zisků a užitků (*risks and rewards principle*).

¹³ http://ec.europa.eu/internal_market/accounting.

- u společností, které emitovaly pouze registrované dluhové cenné papíry, nebo
- u společností, které emitovaly registrované cenné papíry, a před publikací tohoto nařízení používaly jiné mezinárodně uznávané účetní standardy.

Česká republika možnost oddálit aplikaci IFRS ve výše uvedených případech nevyužila.

V **říjnu 2003** nabylo účinnosti nařízení Evropské komise č. 1725/2003 o přijetí některých Mezinárodních účetních standardů v souladu s nařízením č. 1606/2003:

- *Commission Regulation (EC) No 1725/2003 of 29 September 2003 adopting certain international accounting standards in accordance with Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council.*

Podle něho Evropská komise přijala všechny standardy ve variantě k 14. září 2002 s výjimkou IAS 32 a IAS 39 (a také SIC-5, 16 a 17). Důvodem bylo, že v roce 2003 existovaly rozsáhlé návrhy na novely IAS 32 a IAS 39. Předpokládalo se však, že tyto dva standardy budou přijaty Evropskou komisí v průběhu roku 2004. Rámec pro sestavení a předložení účetní závěrky nebyl nikdy přijat do evropské legislativy, tj. Rámec není součástí Mezinárodních účetních standardů upravených právem Evropské unie.

Toto nařízení bylo poté postupně novelizováno tak, jak jednotlivé standardy, interpretace a jejich změny byly průběžně uznávány pro používání v rámci EU:

- Nařízení Evropské komise č. 707/2004, kterým byla SIC-8 nahrazena IFRS 1.

Poté Evropská poradní skupina účetního výkaznictví (EFRAG) doporučila Evropské komisi k přijetí novely standardů ze 17. prosince 2003 kromě IAS 39, který EFRAG nepodpořila; standardy IAS 32 a 39 byly v průběhu roku 2004 pravidelně klíčovými body jednání bruselského Výboru pro regulaci účetnictví (ARC), neboť mnoho evropských bank odmítalo jejich plné přijetí; na jednání dne 9. července 2004 bylo konstatováno, že plné přijetí IAS 39 by znamenalo rozdělení EU v této otázce; asi polovina zemí plné přijetí podporovala (zejména nově přistupující země EU) a druhá polovina (zejména 15 starých zemí EU) byla proti; dne 1. října 2004 ARC doporučil přijetí IAS 39 se dvěma výjimkami (čtyři země včetně České republiky byly proti výjimkám a tři se zdržely):

- opce na reálnou hodnotu a
- “zajišťování” portfolia běžných účtů bank, kde banky navrhovaly dodatečný koncept “zajišťování úrokové marže” (*interest margin hedge*) – viz dále.

- Nařízení Evropské komise č. 2086/2004, kterým Evropská komise přijala **IAS 39 se dvěma výjimkami** (*carve-outs*), které měly být dočasné a které spočívají ve vynechání některých ustanovení v plné variantě IAS 39:
 - zákaz využití opce na reálnou hodnotu u finančních závazků (tj. přísnější režim než stanoví IAS 39); jedná se o úpravu paragrafů 9 a 35; nařízení Evropské komise č. 1864/2005 tento zákaz v návaznosti na novelu IAS 39 zrušilo a
 - vyjmutí některých omezení IAS 39, která se týkají zajišťovacích derivátů (tj. volnější režim než stanoví IAS 39); jedná se o úpravu paragrafů 81A, AG99A, AG99B, AG107B, AG114, AG118, AG119, AG121, AG122, AG124, AG126, AG127,

AG129 a AG130; tato výjimka trvá dosud; účetní jednotky (nikoli členské země) se mohou rozhodnout pro plnou variantou IAS 39.

Autorem první výjimky byla Evropská centrální banka (*European Central Bank*, ECB) a iniciátorem druhé výjimky byly evropské obchodní banky; IASB ani s jednou výjimkou oprávněně nesouhlasila a s přetrvávajícím vyjmutím některých omezení v zajišťovacím účetnictví nadále nesouhlasí; technicky se jednalo o vynechání některého textu v plné variantě IAS 39; za pozdním přijetím stálo mnoho evropských bank zastoupených Evropskou bankovní federací (*European Banking Federation*, EBF), které nebyly stále spokojeny s plnou variantou IAS 39; Evropská komise, aby jim vyšla vstříc, navrhla jakousi “evropskou” variantu IAS 39.

Pokud jde o druhou výjimku, podle preambule nařízení Evropské komise č. 2086/2004:

- bankám nevyhovuje zcela ani jedna ze dvou metod zajišťovacího účetnictví (zajištění reálné hodnoty ani zajištění peněžních toků),
- obchodní banky by pravděpodobně musely provádět nákladné změny řízení aktiv a závazků (*asset and liability management*),
- evropské obchodní banky navrhovaly zavedení další účetní metody zajišťování (kromě metody zajištění reálné hodnoty, metody zajištění peněžních toků a metody zajištění čisté investice do zahraniční jednotky), a to “zajišťování úrokové marže”.
- IAS 39 ne zcela zohledňuje praxi, jak obchodní banky “řídí” úrokové riziko v bankovním portfoliu, tzn. řízení aktiv a závazků v prostředí stabilních úrokových měr (*fixed interest rate environment*) a
- konkrétně je zřejmě umožněno tzv. zajišťování jádrových vkladů (*core deposits*)¹⁴ na portfoliovém základě, kdy podle zákona velkých čísel zajišťování portfolia běžných účtů se odlišuje od zajišťování jednotlivých běžných účtů (podrobněji viz část 1.2.3).

Podle nařízení zajišťování portfolia jádrových vkladů údajně není v rozporu s ustanovením IAS 39.49 (podle tohoto ustanovení reálná hodnota finančního závazku splatného na požádání nemůže být nižší než částka splatná na požádání); v evropské variantě IAS 39 je (mimo jiné) vypuštěna část ustanovení IAS 39.AG122 z plné varianty IAS 39; jde o část, podle které se při použití statistických či jiných technik pro stanovení reálné hodnoty portfolia zajišťovaných položek očekává výsledek velmi blízký výsledku, kterého by účetní jednotka dosáhla, pokud by stanovila reálnou hodnotu jednotlivých zajišťovaných finančních nástrojů.

Evropská komise tedy připravila odchylku od IAS 39, která zřejmě umožňuje zařazení portfolia běžných účtů do zajišťovaných položek v rámci tzv. makrozajištění. Přitom ustanovení IAS 39.49 nebylo vypuštěno. Pokud se tedy tytéž běžné účty zařadí do portfolia v rámci makrozajištění, tak na základě výsledků modelů reálná

¹⁴ Za jádrové vklady se považují relativně stálé zůstatky na běžných účtech, které zůstávají i při mírných změnách spotové výnosové křivky. Jedná se o velký počet malých zůstatků na běžných účtech (retailové běžné účty). Tyto účty jsou úročeny hluboko pod jednodenní úrokovou mírou. Nejedná se o malý počet velkých zůstatků na běžných účtech (firemní běžné účty). Takové účty jsou úročeny blízko jednodenní úrokové míře, neboť jsou relativně nestálé.

hodnota portfolia bude zřejmě moci být nižší než součet jmenovitých hodnot jednotlivých běžných účtů. Přitom reálná hodnota zůstatků jednotlivých běžných účtů skutečně nebude nižší než jmenovitá hodnota, čímž bude ustanovení IAS 39.49 dodrženo. Očividně se jedná o obcházení IAS 39.49 za účelem optického vylepšení výsledků evropských obchodních bank. Nejedná se pochopitelně o faktické vylepšení výsledků.

- Nařízení Evropské komise č. 2236/2004,
- Nařízení Evropské komise č. 2237/2004, kterým Evropská komise přijala IAS 32 a IFRIC 1,
- Nařízení Evropské komise č. 2238/2004,
- Nařízení Evropské komise č. 211/2005,
- Nařízení Evropské komise č. 1073/2005,
- Nařízení Evropské komise č. 1751/2005,
- Nařízení Evropské komise č. 1864/2005,
- Nařízení Evropské komise č. 1910/2005,
- Nařízení Evropské komise č. 2106/2005,
- Nařízení Evropské komise č. 108/2006,
- Nařízení Evropské komise č. 708/2006,
- Nařízení Evropské komise č. 1329/2006,
- Nařízení Evropské komise č. 610/2007,
- Nařízení Evropské komise č. 611/2007,
- Nařízení Evropské komise č. 1358/2007 a
- Nařízení Evropské komise č. 1004/2008,

Poslední nařízení reagovalo na světovou finanční krizi a přijalo IFRS 7 a novelu IAS 39; mimo jiné se umožnila reklasifikace finančních aktiv k obchodování (část portfolia finančních aktiv oceňovaných reálnou hodnotou proti účtům nákladů a výnosů) do jiných portfolií, např. do portfolia finančních nástrojů držených do splatnosti (viz část 1.6.1).

V **listopadu 2008** nabylo účinnosti nařízení Evropské komise č. 1126/2008, kterým se přijímají některé Mezinárodní účetní standardy v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 1606/2002:

- *Commission Regulation (EC) No 1126/2008 of 3 November 2008 adopting certain international accounting standards in accordance with Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council.*

Toto nařízení obsahuje konsolidovaný text IFRS platných v EU, a to standardy a interpretace přijaté do 15. října 2008. Nařízení zároveň zrušilo předchozí nařízení Evropské komise č. 1725/2003.

Následující nařízení toto nařízení novelizovala:

- Nařízení Evropské komise č. 1260/2008,
- Nařízení Evropské komise č. 1261/2008,
- Nařízení Evropské komise č. 1262/2008,
- Nařízení Evropské komise č. 1263/2008,
- Nařízení Evropské komise č. 1274/2008,

- Nařízení Evropské komise č. 53/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 69/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 70/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 254/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 460/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 494/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 495/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 636/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 824/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 839/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 1136/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 1142/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 1164/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 1165/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 1171/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 1293/2009,
- Nařízení Evropské komise č. 243/2010,
- Nařízení Evropské komise č. 244/2010,
- Nařízení Evropské komise č. 550/2010,
- Nařízení Evropské komise č. 574/2010,
- Nařízení Evropské komise č. 632/2010,
- Nařízení Evropské komise č. 633/2010 a
- Nařízení Evropské komise č. 662/2010.

1.2.3 Výjimka v IAS 39

Nařízení Evropské komise č. 2086/2004 přijalo IAS 39 se dvěma výše uvedenými výjimkami, z nichž druhá výjimka stále trvá. Jedná se o vyjmutí některých omezení IAS 39, která se týkají zajišťovacích derivátů. Konkrétně se jedná o **problém úrokového rizika investičního portfolia obchodních bank**.¹⁵ Problematikou úrokového rizika se podrobně zabývají jiné publikace,¹⁶ a proto zde uvedeme pouze shrnutí.

Řízení finančních rizik bývá občas zasaženo podivnými praktikami. Je zajímavé, že ani samotných manažerů rizik někdy neexistuje jakýkoli obranný mechanismus, kterým by se takové metody odstranily. Nápravu v takových případech někdy přináší účetnictví. Účetnictví je totiž podstatně exaktnější než řízení rizik. Účetnictví se nemůže smířit s neurčitými pravidly hry a mlhavými představami. Jedním takovým příkladem z bankovníctví je právě úrokové riziko investičního portfolia. V této části se zaměříme na konkrétní problém tohoto rizika ve spojení s běžnými účty. Pořádek a systém v řízení úrokového rizika si skutečně v tomto případě neprovedli sami manažeři rizik, ale nápravu a stanovení pravidel hry musela navrhnout londýnská IASB.

¹⁵ Pojem "investiční portfolio" a také "obchodní portfolio" zavedla regulace týkající se kapitálové přiměřenosti bank. Investiční portfolio představuje klasické bankovní obchody, zejména úvěrové a vkladové nástroje. Obchodní portfolio představuje klasické dealerské obchody.

¹⁶ Například Jílek, J.: *Finanční trhy a investování*. Grada Publishing, Praha 2008.

a) Definice úrokového rizika

Úrokové riziko (*interest rate risk*) je riziko ztráty z titulu nepříznivého dopadu:

- náhlé změny spotové bezrizikové (státní) výnosové křivky určité měny (první definice úrokového rizika), nebo
- postupným odchýlením vývoje spotové bezrizikové (státní) výnosové křivky určité měny od forwardové bezrizikové (státní) výnosové křivky téže měny (druhá definice úrokového rizika).

V obou případech se jedná o dopad na reálnou hodnotu aktiv (pohledávek) a reálnou hodnotu závazků společnosti, tj. na ekonomický (nikoli jen účetní) kapitál společnosti. Nepříznivý dopad na ekonomický kapitál může být tedy způsoben jak náhlou změnou spotové výnosové křivky, tak tím, že vývoj spotové výnosové křivky nesleduje forwardovou výnosovou křivku. **V praxi se běžně za úrokové riziko považuje náhlá změna spotové bezrizikové výnosové křivky.** Druhá definice úrokového rizika může například sloužit k vyčíslení úrokových nákladů a výnosů. **Dále vycházíme z první definice úrokového rizika.**

Aktiva, jejichž reálná hodnota je závislá na úrokových mírách, se nazývají úrokově citlivá aktiva. Podobně závazky, jejichž reálná hodnota je závislá na úrokových mírách, se nazývají úrokově citlivé závazky. Úrokově citlivý je každý dluhový nástroj, který má nenulovou splatnost. Jedná se tedy o všechny dluhové nástroje s výjimkou běžných účtů u bank. Běžné účty mají nulovou splatnost a jejich reálná hodnota tudíž nezávisí na výnosové křivce. Úrokové riziko tudíž existuje při rozdílech v cenové citlivosti aktiv a závazků.

Tak první definice úrokového rizika je ekvivalentní definici úrokového rizika jako rizika ztráty z nesouladu splatností nebo okamžiků přeceňování (*repricing*) aktiv (dlouhých úrokových pozic) a závazků (krátkých úrokových pozic). Úrokové riziko představuje kategorii tržního rizika. V basilejské kapitálové přiměřenosti (Basel I a II) týkající se bank se toto úrokové riziko označuje jako obecné úrokové riziko, na rozdíl od specifického úrokového rizika, což je synonymum pro úvěrové riziko.

Úrokové riziko způsobuje změnu reálné hodnoty každého dluhového nástroje při změně relevantní úrokové míry na výnosové křivce. Pokud se výnosová křivka posouvá směrem nahoru, potom reálná hodnota dluhového aktiva klesá. Jde-li o dluhový závazek, potom jeho reálná hodnota (v absolutním vyjádření) také klesá. Pokud se jednotka zbavuje dluhového nástroje (prodej v případě dluhového nástroje v aktivech a koupě v případě dluhového nástroje v závazcích) před splatností, může být reálná hodnota dluhového nástroje v tomto okamžiku vyšší či nižší než naběhlá hodnota (*amortised cost*) dluhového nástroje.

Je třeba uvést velice závažnou skutečnost, a to že **výše uvedená první definice úrokového rizika není opřena o změnu peněžních toků dluhového nástroje, ale o změnu reálné hodnoty dluhového nástroje.** Avšak finančníci záměrně laické veřejnosti (ale také i podnikatelům) podsouvají definici úrokového rizika založenou na změně peněžních toků. Vezměme například dluhopis s proměnnými kupóny navázanými na 3M PRIBOR. Podle výše uvedené definice je tento dluhopis spojen s velice malým úrokovým rizikem, neboť změna jeho reálné hodnoty je při posunu výnosové křivky nahoru či dolů nepatrná.

Znamená to, že úrokové riziko takového dluhopisu je velice nízké. To platí pro emitenta i vlastníka dluhopisu. Avšak podle alternativní definice úrokového rizika založené na peněžních tocích je úrokové riziko takového dluhopisu vysoké. To je laické veřejnosti i podnikatelům objasňováno tak, že u takového dluhopisu nejsou dopředu známé peněžní toky.

Podobně v případě hypotečního úvěru s proměnnou úrokovou mírou navázanou na 6M PRIBOR. Podle definice úrokového rizika založené na změně reálné hodnoty je úrokové riziko takového hypotečního úvěru nízké a podle definice úrokového rizika založené na změně peněžních toků je úrokové riziko hypotečního úvěru vysoké. Zvlášť matoucí je tato problematika u derivátů. Tato dvě pojetí úrokového rizika je třeba pečlivě odlišovat, neboť mají obrovský dopad na hospodaření finančních institucí a jejich klientů. Finanční instituce z tohoto dvojího pojetí úrokového rizika vydělávají na úkor klientů, neboť se jim daří nalákat více klientů. Příkladem jsou úrokové deriváty, zejména úrokové swapy.

b) Znázornění úrokového rizika prostřednictvím úrokových pozic

Úrokové riziko (podle první definice) se graficky znázorňuje tak, že na vodorovné ose je zbytková splatnost pozice a na svislé ose reálná hodnota úrokové pozice (nikoli jmenovitá hodnota či naběhlá hodnota úrokové pozice). Dlouhé úrokové pozice se označují kladnými znaménky a krátké úrokové pozice zápornými znaménky. Na vodorovnou osu je možné vynášet také modifikovanou duraci portfolia. Rozdělením vodorovné osy vzniknou tzv. **úroková (přečeňovací) pásma (gapy)** (*interest rate gaps*). V rámci každého z těchto pásem se stanoví čistá úroková pozice pásma. Jedná se o součet reálných hodnot dlouhých a krátkých úrokových pozic generovaných:

- rozvahovými pohledávkami a závazky splatnými nebo přečeňovanými v daném úrokovém pásmu a
- podrozvahovými pohledávkami a závazky (v případě derivátů se jedná o podkladové pohledávky a závazky) splatnými nebo přečeňovanými v daném úrokovém pásmu.

Čisté úrokové pozice pásem je možné snadno ovlivňovat deriváty, jakož i změnou strategií získávání zdrojů (závazků) a změnou splatnosti pohledávek. Zohlednit je třeba také případné předčasné splátky úvěrů (tj. vložené úrokové opce). Politiku řízení úrokového rizika obvykle provádí výbor řízení aktiv a pasiv (*asset and liability management committee*, ALCO). Kromě úrokových gapů je možné úrokové riziko vykazovat a řídit prostřednictvím modelů VaR.

Aktivní úroková pozice v daném pásmu vznikne tehdy, jestliže v daném pásmu je splatných nebo přečeňovaných aktiv více než závazků. V takovém případě zvýšení úrokových měr má za následek čistou úrokovou ztrátu. Naopak **pasivní úroková pozice** v daném pásmu vznikne tehdy, jestliže v daném období je splatných nebo přečeňovaných závazků více než aktiv. V takovém případě má zvýšení úrokových měr za následek čistý úrokový zisk. Kromě zisků či ztrát způsobených nesouladem dlouhých a krátkých pozic v jednotlivých pásmech se čistý úrokový výnos (eventuálně čistý úrokový náklad) vytváří při sladěných aktivech a závazcích v jednotlivých pásmech při kladném (záporném) rozdílu mezi úrokovými mírami aktiv a závazků (úroková marže, *margin*).

Úrokové gapy se podobají **likvidním gapům**. V případě, že nedochází k přeceňování nástrojů do jejich zbývajících splatností, potom zařazování nástrojů do likvidních gapů je shodné se zařazováním do úrokových gapů, a to podle jejich zbývajících splatností. Pokud dochází k přeceňování nástrojů do jejich zbývajících splatností, potom v případě úrokových gapů se nástroje zařazují podle okamžiku nejbližšího přecenění (tento okamžik obvykle souhlasí s částečnou splatností nástroje, například splatností proměnlivého kuponu), a v případě likvidních gapů podle okamžiku zbývajících splatností. V případě derivátů se shodně zachází s jednotlivými podkladovými nástroji.

Úrokovému riziku je vystavena každá jednotka, která má v aktivech či v závazcích finanční či komoditní nástroje, které obsahují alespoň jednu úrokovou pozici¹⁷, a přitom **neplatí, že v každém pásmu se reálná hodnota aktiv rovná reálné hodnotě závazků**. Pokud se v každém pásmu reálná hodnota aktiv rovná reálné hodnotě závazků, potom jednotka není vystavena úrokovému riziku, neboť při změně úrokových měr se změna reálné hodnoty aktiv rovná změně reálné hodnoty závazků a dopad na ekonomický kapitál společnosti je nulový.

V případě, že naším zájmem je snížení úrokového rizika, potom provádíme sladování dlouhých a krátkých pozic v každém pásmu. Tím se snižuje spekulace na úrokové míry, tj. na případné profitování z předpokládaných změn úrokových měr. Pokud naopak požadujeme zvýšení úrokového rizika, potom se záměrně snažíme o to, aby v každém pásmu dlouhé a krátké pozice nebyly sladěny a aby čisté dlouhé a krátké pozice jednotlivých pásem náležely do co nejvzdálenějších pásem.

Zisk/ztráta z úrokového nástroje při změně spotové úrokové míry se stanoví podle vztahu:

$$dP \approx -D \frac{P}{(1 + r)} dr = -D_{\text{mod}} \cdot P \cdot dr$$

kde: dP = zvýšení reálné hodnoty úrokového nástroje,
 P = reálná hodnota úrokového nástroje,
 D = Macaulayho durace úrokového nástroje,
 D_{mod} = modifikovaná durace, pro kterou platí $D_{\text{mod}} = D / (1 + r)$,
 r = výnosnost do splatnosti dluhového nástroje,
 dr = změna výnosnosti do splatnosti.

U bank obvykle platí, že **v investičním portfoliu krátkodobá aktiva (zejména úvěry) jsou obvykle nižší než krátkodobé závazky (zejména vklady) a naopak dlouhodobá aktiva (zejména úvěry) jsou obvykle vyšší než dlouhodobé závazky (zejména vklady)**. Tato skutečnost sama o sobě znamená úrokové riziko investičního portfolia. Znamená to, že tyto banky mají u krátkodobých položek pasivní úrokovou pozici a u dlouhodobých položek aktivní úrokovou pozici. Zvýšení úrokových měr je u krátkodobých položek spojeno s čistým úrokovým ziskem a u dlouhodobých položek s čistou úrokovou ztrátou. Protože

¹⁷ Každý finanční nástroj s určitými splatnostmi generuje úrokové pozice. Obecně totiž platí, že jakýkoli finanční nástroj se skládá z primárních pozic, kterými jsou **úrokové, akciové či komoditní pozice**. Kromě toho všechny pozice jsou **měnovými pozicemi**, které se dělí na měnové pozice v domácí měně a měnové pozice v cizích měnách (cizoměnové pozice).

durace krátkodobých položek je nutně nižší než durace dlouhodobých položek, čistý úrokový zisk je nižší než čistá úroková ztráta. Proto **zvýšení úrokových měr** má podle výše uvedeného vztahu za následek **čistou úrokovou ztrátu** a naopak **snížení úrokových měr** je spojeno s **čistým úrokovým ziskem**.

Kromě toho **některé evropské banky (a zřejmě také mimoevropské banky) dále navyšují toto úrokové riziko prostřednictvím úrokových swapů, u kterých přijímají úrokové platby odvozené od pevné úrokové míry a poskytují úrokové platby odvozené od proměnlivé úrokové míry.** Totéž činí některé banky v České republice. Lze hrubě odhadnout, že v České republice jmenovitá hodnota těchto swapů činí asi 1 000 mld. Kč.¹⁸

Tímto způsobem banky profitují z rozdílu mezi úrokovými mírami na horním a spodním konci výnosové křivky při rostoucí výnosové křivce (výnosová křivka v Kč, eur apod.). Případně předpokládají, že budou profitovat z téhož, přestože momentálně může být výnosová křivka klesající či plochá¹⁹. **Úrokové swapy** (banka přijímá úrokové platby odpovídající pevné úrokové míře a poskytuje úrokové platby odpovídající proměnlivé úrokové míře) zvyšují při stabilní výnosové křivce výnosnost investičního portfolia a současně zvyšují úrokové riziko investičního portfolia. Jednoduše řečeno – v souladu s běžnou poučkou finančních trhů je vyšší riziko spojeno s vyšší výnosností. Například **český bankovní sektor má z těchto úrokových swapů každoročně zisk asi několik desítek miliard korun. Naopak klienti mají z těchto úrokových swapů stejně velkou ztrátu.**

Orgány dohledu se zajímají o úrokové riziko proto, aby se ujistily, že banky mají dostatek kapitálu na pokrytí případných ztrát z úrokového rizika, a to jak v obchodním portfoliu, tak v investičním portfoliu. Přestože Basel I a Basel II představují důležité mezníky v zavádění kapitálových požadavků pro různé kategorie rizik, explicitně nestanovily kapitálový požadavek na úrokové riziko investičního portfolia. Tento kapitálový požadavek by byl obrovský. Proto Basel II v rámci druhého pilíře pouze stanoví, že dohled má identifikovat

¹⁸ Na konci roku 2009 jmenovitá hodnota úrokových swapů v českém bankovním sektoru činila **3 590 mld. Kč**. Z nich úrokové swapy o jmenovité hodnotě 60 mld. Kč byly označeny jako zajišťovací (zajištění reálné hodnoty), úrokové swapy o jmenovité hodnotě 524 mld. Kč byly označeny jako zajišťovací (zajištění peněžních toků) a zbývající úrokové swapy o jmenovité hodnotě 3 006 mld. Kč byly určeny k obchodování. Český bankovní sektor u úrokových swapů vystupuje na obou stranách:

- český bankovní sektor přijímá úrokové platby odvozené od pevné úrokové míry a poskytuje úrokové platby odvozené od proměnlivé úrokové míry (strana A) a
- český bankovní sektor přijímá úrokové platby odvozené od pevné úrokové míry a poskytuje úrokové platby odvozené od proměnlivé úrokové míry (strana B).

V každém případě jmenovitá hodnota úrokových swapů, u kterých je český bankovní sektor na straně A, převyšuje jmenovitou hodnotu úrokových swapů, u kterých je český bankovní sektor na straně B. Je otázkou, jak velké je toto převýšení. Lze hrubě odhadnout, že toto převýšení činí asi 1 000 mld. Kč. Náleží sem zřejmě všechny zajišťovací úrokové swapy (zajištění peněžních toků) – banky deklarují zajištění peněžních toků z reverzních rep s Českou národní bankou.

¹⁹ Například výnosová křivka v SKK byla jednu dobu klesající a slovenské banky sjednávaly s klienty tyto úrokové swapy.

a monitorovat banky s nadměrným úrokovým rizikem – tzv. *outliers*. Dohled může u takových bank požadovat dodatečný kapitál. To je ale málo pravděpodobné.

Čistý úrokový výnos stále představuje více než 50 % celkových výnosů bank, přestože v posledních desetiletích se jeho podíl snížil ve prospěch poplatků. Protože běžné a spořicí účty představují významnou část bankovních závazků, změna spotové bezrizikové (státní) výnosové křivky značně působí na velikost čistého úrokového výnosu a také na objem běžných a spořicích účtů.

c) Podstata problému běžných účtů

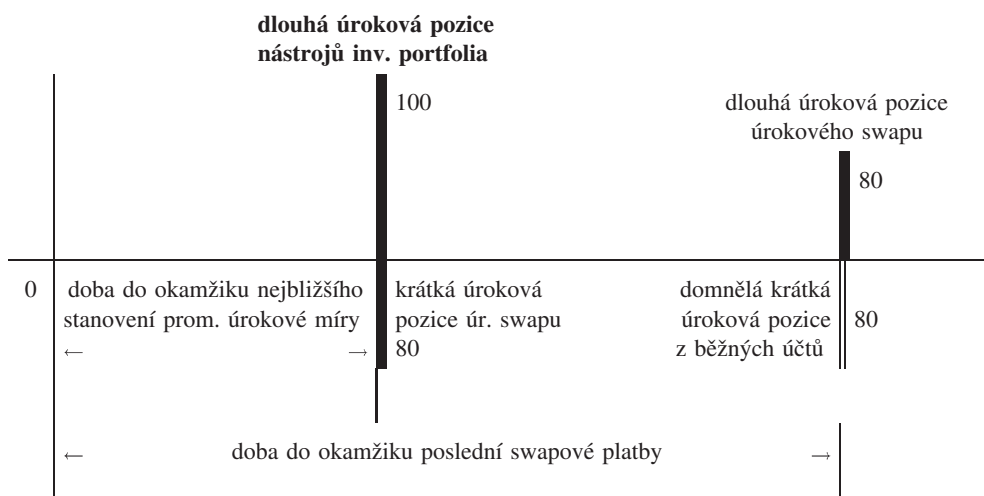
Tak řada evropských bank sjednává v investičním portfoliu úrokové swapy, u kterých přijímají úrokové platby odvozené od pevné úrokové míry a poskytují úrokové platby odvozené od proměnlivé úrokové míry. Na tyto swapy je možné hledět jako na swapy samy o sobě či je možné je považovat za nástroje, které konvertují dlouhé úrokové pozice nástrojů investičního portfolia s velice krátkými splatnostmi (řádově měsíce), které jsou generovány například vklady nebo reverzními repy s centrální bankou, na dlouhé úrokové pozice s velice dlouhými splatnostmi (řádově roky). Situace je zřejmá z obr. 1.2, kde dlouhá úroková pozice nástrojů investičního portfolia má hodnotu 100 a jmenovitá hodnota swapu činí 80. Pro jednoduchost předpokládáme, že reálná hodnota obou zachycených úrokových pozic úrokového swapu činí 80, a dále jsme nezachytili dlouhé úrokové pozice odpovídající kuponovým platbám swapu.

Je zřejmé, že úrokovým swapem podle obr. 1.2 se ekonomicky konvertuje dlouhá úroková pozice nástrojů investičního portfolia s velice krátkou splatností ve výši 80 na dlouhou úrokovou pozici s velice dlouhou splatností ve výši 80. V úrokovém pásmu s velice krátkou splatností potom zbývá 20. Protože úrokové riziko je podle výše uvedeného vztahu přímo úměrné duraci pozic, je patrné, že z pohledu řízení úrokového rizika dochází úrokovými swapy nikoli ke snížení úrokového rizika, ale k jeho enormnímu zvýšení. Ekonomicky **takové úrokové swapy v žádném případě nepředstavují zajišťování úrokového rizika, ale naopak jedná se o zvyšování úrokového rizika, tj. o spekulaci**. Uvedené swapy nejsou zajišťovacími swapy, ale spekuláčními swapy. Obecně platí, že zajišťování představuje snižování finančních rizik a spekulace naopak zvyšování finančních rizik.

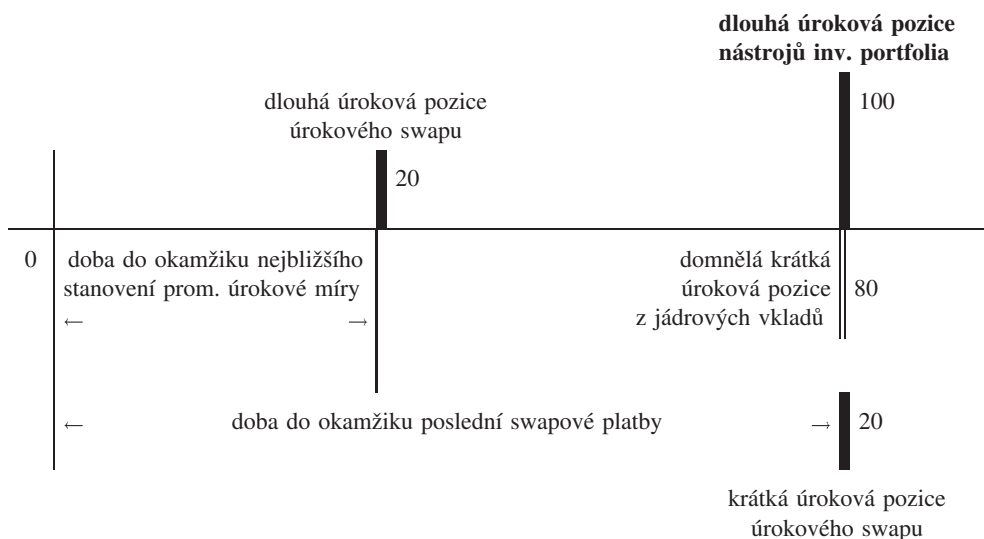
Toto je také patrné ze skutečnosti, že úrokovými swapy se zvýší výnosnost nástrojů investičního portfolia (platí to pochopitelně za situace, kdy výnosová křivka je rostoucí). Zvýšení výnosu odpovídá rozdílu mezi úrokovou mírou odpovídající dlouhé splatnosti a úrokovou mírou odpovídající krátké splatnosti. Toto **zvýšení výnosnosti nástrojů investičního portfolia odpovídá skutečnosti, že úrokovými swapy se zvyšuje úrokové riziko investičního portfolia**.

Aby banky mohly označit výše uvedené úrokové swapy jako zajišťovací, hledají nějaké krátké pozice s velmi vysokými splatnostmi. Nalézají dvě řešení tvorby krátkých úrokových pozic:

- z rozkladu portfolia **jádrových vkladů**; banky prezentují složité matematické teorie na rozklad portfolia jádrových vkladů do různých splatností (v České republice až do 10 let); vycházejí přitom ze statického stavu a modelují, jak vkladatelé budou vybírat

Obr. 1.2 Spekulativní úrokový swap = zajišťovací úrokový swap podle evropské varianty IFRS
(nejsou zachyceny úrokové pozice odpovídající kuponům úrokového swapu)

Obr. 1.3 Zajišťovací úrokový swap podle plné varianty IFRS
(nejsou zachyceny úrokové pozice odpovídající kuponům úrokového swapu)